

ÁLLATEGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLAT.

BOGYAI PÁL őrnagy

A vásárolt pótlovak takarmányozása, idomítása az első két hónapban

A lóidomítótelepek működésében a lovakat mint egyedeket tekintve, az állandó legérzékenyebb időszak: a bevonult lónak az első 2 hónapja. Mivel a lovak vásárlása állandóan folyamatosan történik és a lovak állandóan kis csoportokban vonulnak be, így ezeknek az „első” szoktatási időszakoknak a szintén folyamatos beállítása nem kis gondot és feladatot okoz az erre hivatott felelős parancsnokoknak és szakembereknek. Erről az időszakról szeretném néhány tapasztalatomat összefoglalni, talán lesz közöttük olyan is, mely újszerű és ezáltal közös munkánkat előbbre viszi, illetve előadásom módot ad e tárgykörben felszólalásokra, melyek építő munkánkat elősegítik.

A megbeszélendő tárgykört három alcsoportra osztom:

1. A bevonult lovak takarmányozása és rendszeres etetéshez való szoktatása.
2. A használati minőség szerinti szoktatás első időszaka.
3. Betegségekre való érzékenység az első időszakban.

1. A bevonult lovak takarmányozása és a rendszeres etetéshez való szoktatás.

A bevonuló lovakat megfigyelve, azt tapasztaltam, hogy azok különösen az első napokban nyugtalanok, kaparognak, nyerítenekek, egyesek napjában többször az állásban megizzadnak, mely

tünetek kétségtelenül az új, ismeretlen környezetnek és nem utolsó sorban a megszokott párujuktól való elválasztásnak tulajdonítható. Az első napokban a legtöbb ló keveset, egyesek egyáltalán nem esznek, néha még a felkínált vizet is elutasítják. Ezek a napok a beérkező ló kondíciójában feltűnő leromlást okoznak, melynek oka a fentiekén kívül még az eladó gazda takarmányozási módszerében is rejlik. Tudjuk, hogy a gazda főleg szálastakarmánnyal, ha van, lucernával, lóherével etet, szemes takarmánnyal pedig nagyon csinyján bánik, és abból inkább csak kukoricát, vagy úgynevezett gazdasági (fuvaros) keveréket ad lovának, mely utóbbi kukorica-dara, szezcska, répaszelet erjesztett keverékéből áll. A gazdaságnál a ló többnyire bőven áll alomban. Szalmában, ugyanis ritkán van hiány s így módjában áll egész nap szálastakarmányt szalazni. Az így tartott lovak kondíciója szemre nagyon tetszetős és csak gyakorlott szemű ember látja meg ennek csalo jellegét, mért a ló, mint szakmai nyelven mondani szoktuk, „fel van fújva”. Az őszi és tavaszi munkáknál ezek a lovak már lefogyva, lezsarolt állapotban láthatók, ami az említett takarmányozás és a rendszertelen igénybevétel következménye.

Ezek előrebocsátása után szeretném előadni azt a tapasztalatomat, hogy a bevonuló lovak a lóidomítótelepeken az első hónapban kondícióra erősen visszaesnek, leromlanak, és csak a második hónapban kezdenek lassú javulást mutatni. Komo'y kondíció-javulás csak a negyedik, ötödik hónap után tapasztalható. A szervezetnek ez az ingadozó reagálása természetesen hátrányosan befolyásolja a ló kiképzési lehetőségét és különösen a laikus szemlélők részéről sok félremagyarázásra ad okot.

A jelenségeken elgondolkozva, rájöttem, hogy ezek egyik fő oka a gazda és a honvédségi etetési rendszer, valamint a feladott táplálék minőségkülönbségében található meg.

A lóidomítótelepeken egy hátsónak minősített ló takarmánykiszabata naponta az alábbi:

5.000 gr. szemes lótap

3.400 gr. széna

3.000 gr. alom szalma

Ezen kívül állatorvosi javaslatra a bevonult pótlónak 6 hónap tartamára 1.000 gr. zabpótlék engedélyezhető. Tekintve, hogy e pótlékre a bevonult pótlólovnak úgyszólván kivétel nélkül szükségük van, ez az állatorvosi javaslat — elsősorban hátsólovnál — csak formai alátámasztás, viszont adminisztratív sok időt vesz igénybe és, az engedély többnyire hosszú késéssel érkezik meg a csapathoz.

Ha a pótlékot is figyelembe véve külön csoportosítjuk a szemes és szalastakarmányt, úgy az alábbi eredményt kapjuk:

Szemeslótáp 6.000 gr., 15 gr. só.

Szalastakarmány (széna + szalma) 6.400 gr.

A fentiek szerinti csoportosítást alábbi megfigyelésem alapján tettem meg. Azt tapasztaltam, hogy a bevonult lovak az első két-három nap után úgy a feladott szénát, mint az almot mind föleszik és teljes csupasz állásban állva még ott található trágyás alommaradványt is eszegetik, ugyanakkor a feladott szemes lótápot maguk előtt hagyják. Ez a helyzet nem változik az első hetekben és csak azután kezdik a lovak a szemeslótápot teljes egészében elfogyasztani és kezd kondíciójuk szemmel láthatóan javulni. Az első hónapokban a szalastakarmányok iránti éhség oly nagy, hogy állandó a szemlék részéről az a kifogás, hogy a lovak alatt nem található kellő mennyiségű alom, ami azután arra vezet, hogy az istállóparancsnokok hajlamosak az almot úgy elhelyezni, hogy a ló azt az állásban ne érje el, ennek viszont az a következménye, hogy ugyanezt a ló trágya formájában mégis csak föleszi, aminek következtében gyakori a kólikás megbetegedés és azzal a hátránnyal is jár, hogy a még mindig jól értékesíthető alomszalmát a ló értéktelen trágya alakjában fogyasztja.

Megfigyeléseim alapján az ezer gramm zabpótlék helyett széna pótlékot kérvényeztem és egyúttal elrendeltem, hogy az a'omszalmát úgy kell elhelyezni, hogy annak nagyobb része a ló által könnyen elérhető helyre kerüljön. Ekkor azt tapasztaltam, hogy a lovak az így elhelyezett almot az első időszakban a szénapótlékkal együtt továbbra is elfogyasztották, gyors erőállapotjavulás állt be és a kólikás megbetegedés is egészen kivételes esetté vált. Hozzá kell még fűznöm, hogy rozs-szalmát nem engedtem almozni és azt alomszalmának nem fogadtam el. Ettől a szalmafeleségtől ugyanis szintén gyakori kólikás megbetegedéseket tapasztaltam. Az új kísérletként beállított etetésnél a lovak takarmányfogyasztása az első három hónapban kb. az alábbiak szerint alakult:

Zab	3.000-től 4.000 gr.
Széna	5.400 gr.
Szalma kb.	2.000 (1.000 gr. alomként elhasználódott).
Só	15 gr.

Ez az elfogyasztott takarmánymennyiség a lovak első időszakára elegendőnek mutatkozott, de természetesen nem o'dódott meg az alom kérdése, ami a lovak alatt nem igen volt ekkor sem található.

Nagyjából az első három hónap után mindinkább tapasztalható volt, hogy több és több alom maradt a lovak alatt, viszont emelkedett a szemes lótáp iránti igényük. Ezt az eddig megtakarított szemes lótáppal tudtam pótolni és a negyedik hónap végére a lovakat kitűnő erőállapotban találtam. Megfigyeléseim sokat foglalkoztattak és magyarázatot keresve, élettani kérdésekben állatorvos bajtársakhoz fordultam. Felvilágosításuk szerint az élő szervezetnek, így a lónak is a táplálékba főként az alábbiakra van szüksége:

Fehérje
Szénhidrát
Ásványi sók
Vitaminok
Gyomorkitöltő ballaszt-anyagok.

Az általam felvetett kérdésben az utóbbi tápanyag érdemel a legtöbb figyelmet. A többi felsorolt táplálékot a lónak ugyanis meg kell kapnia és találnia takarmányjárandóságában. A ballasztanyag fontossága kitűnik az általam elmondott összehasonlításból, hogy mit eszik a pótló megvásárlása előtt és mit kap a honvédséghez való bevonulása napjától. Gondolom eléggé szemmel láthatóan kitűnik, hogy ezek a gyomorkitöltő ballasztanyagok nagy mértékben hiányoznak és a lovak ezt elég szemléltetően jezik és mutatják. Valószínűleg emellett nagy szerepet játszik a szemes lótáp szokatlansága és ennek folytán az első időszakban a gyomornedveknek, nyáknak az ilyen táplálékhoz elégtelen jelenléte.

A véletlen folytán egy ellenőrző megfigyelést is tehettem. Ugyanis az alakulat áthelyezése és egyéb nehézségek folytán a már éppen kiváló erőállapotban lévő rámbizott lóanyag az utóbbi másfél hónap alatt az engedélyezhető pótlékot nem kapta meg. Ugyanebben az időszakban más szolgálati elfoglaltságom miatt a lótápanyagot 3—4 hétig nem láthattam és beérkezésem után megdöbbenve tapasztaltam az egész lóállománynak ijesztő erőállapotbeli leromlását. Igaz, hogy ezt az éppen közbeeső szőrváltás is befolyásolta, de eléggé nem indokolta. Almot a lovak alatt viszont megint nem találtam és ismét tapasztalhattam a már előbb elmondott trágyafogyasztást, tehát a gyomorkitöltő ballasztanyagok határozott hiányát.

Megfigyeléseim alapján, — szemelött tartva, hogy a honvédséget többkiadás ne terhelje, — az alábbi takarmányozást javasolom:

Az első három hónapban bevonult pótlovaknak (egy-egy csoportnak az egy hónapon belül bevonult pótlovakat véve, az első lónak bevonulási napjától)

	4.000 gr. szemes lótap
Megtakarított 1.000 gr. szemes helyett	2.000 gr. széna
1.000 gr. engedélyezhető szemes lótap helyett	2.000 gr. széna
Norma:	3.400 gr. széna
Összesen:	7.400 gr. széna
	3.000 gr. alomszalma (Rozsszalma nem)
	15 gr. só

Következő három hónap alatt:

2.000±3.400	5.00 gr. szemes	(Illetőleg vhm. és thm lovaknak a még kijáró többlet széna.)
	5.400 gr. széna	
	3.000 gr. alomszalma	(Rozsszalma nem!)

A továbbiakban: a már eddig kiutalt szabvány kiszabat. Itt azonban megfontolandó volna, hogy a kh. lovaknak a széna-kiszabat elegendő-e és csapatoknál fel kellene emelni az alomszalma kiszabatot. Szükségessé válik még a széna minőségének határozott rögzítése, mert az utóbbi időben az általam látott honvédségi alakulatok többnyire oly minőségű szénát kapnak, hogy az még alomnak sem felel meg. Alta'ános tapasztalat, hogy a szénát még a keret lovak sem akarják fogyasztani és ilyen minőségből hiába történne meg a járandóság emelése. Emellett javasolnám a szénakiszabat egyrészének lucernával, vagy muhar-szénával való engedélyezését (kb. 20—25%). Az általam leírt kísérleti idő alatt ezzel a keverékkel ettem és a lovak erőállapotára igen jó hatásúnak bizonyult.

2. A használati minőség szerinti szoktatás első időszaka.

Választott előadásom második része szorosan csatlakozik az elsőhöz. A lovak idomítási lehetősége és a különböző feladatokra való betanítása összefügg a lovak erőállapotával. Követelni egy lótól csak akkor lehet, ha a követelménnyel arányos erőállapottal bír. A kellő erőállapotnak mindig meg kell előznie a követelmény támasztását.

Ha az előbb elmondottakat e szempontból átgondoljuk, azt láthatjuk, hogy az első hónap a bevonuló lónak az az időszaka, amikor az emésztőszerveknek újfajta takarmányok megemésztésére kell átállni és az egész szervezet bizonyos fokban átáll, hogy

ezeket a tápanyagokat feldolgozhassa és hasznosíthassa. Ebben az időszakban tehát szó sem lehet a kellő és szükséges izomzat fejlesztéséről, melyre a kiképzés lefolytatásához okvetlenül szükség van. Nem akarok itt a kiképzés lefolytatására kitérni, ennek végrehajtását a Lovaglás, Hajtás utasításunk „Pótóra” vonatkozó része maradéktalanul és nagy szaktudással összeállítva tárgyalja. Az említett utasítást a kiképzéshez maradéktalanul be kell tartanunk, ellenkező esetben a lovak könnyen tönkremennek. A kiképzést nem lehet siettetni és nem lehet a már bevált módszerektől eltérni. A lóidomító-telepet az Utasítás első 6 hónapra vonatkozó része érdekli, a nagyraktárral való idomításhoz sem idő, sem szakember nem áll rendelkezésre és az idomításnak ezt a részét a csapatkövetelményeket tekintetbe véve elavultnak tartom.

A loanyag tartós használhatóvá tételénél az első hiba akkor történik, amikor a bevonult pötlovakat beérkezésük után már 3—4 hónappal a csapatnak ki kell adni. Ebben az esetben az történik, hogy a szükséges loanyag nagyjából egy hónap alatt kisebb-nagyobb csoportokban vonul be. A kiképzést azonnal meg kell kezdeni. A kezdeti leromlás még nagyobb mérvű, az izomfejlődés nehezen indul meg, a leromláshoz csatlakozik az inak és szalagok átmeneti gyengülése és lépten-nyomon tapasztalhatók az inahüvelygyulladások, gyakori rándulások, melyek kétségtelenül összefüggnek a lovak erőállapotával. Mielőtt a lovak kellő erőállapotba, izomerőbe jutnának, le lesznek adva a csapatnak, ahol már a szakértelem is kevesebb, az általam leírt tényezőket nem veszik figyelembe és a lovakat azonnal teljesértékű lóként használják. Az így előkészített lóállománynál 20—30%-os időelőtti veszteséggel kell számolnunk.

Másik tapasztalható hiba a kiképzési tervezet összeállítása. A hibát ott látom, hogy a kiképzési tervezetek teljesen függetlenek a lovak bevonulásától, az évnek egy-egy kiképzési időszakára, mondjuk naptári napokra lesznek összeállítva. Lóidomítótelepeknél az ilyen kiképzési tervezet kizárólag szemkítőrlő papírmunka, ami arra jó, hogy az érkező szemléző megelégedését megszerezzék, ezen túl semmi gyakorlati értelme nincs. A lovak ugyanis hetenként 15—20-as csoportokban érkeznek. A kiképzési tervezet végrehajtása 2 hónapja már folyik, így az újonnan érkezett lovat pont a legkritikusabb időszakában be kellene állítani a már kiképzés alatt lévő csoportba, ami teljesen elképzelhetetlen. Minden 15—20 lovas csoporttal külön kiképzési tervezetet elkezdeni sem lehet. Erre sem kiképző, sem idő, sem személyzet nem áll rendelkezésre.

A hibák kiküszöbölését a bevonuló lovak helyes és átgondolt csoportosításával kell kezdeni. Az állandó kis csoportokban való beérkezés miatt ez nem könnyű feladat. Elgondolásom szerint úgy oldható meg, hogy az egy hónap alatt beérkező lovak képeznek egy-egy kiképzési csoportot. Ez alatt az egy hónap alatt a beérkező lovak az elsőtől az utolsóig kiképzésben nem vesznek részt, kizárólag karámban lesznek jártatva és ezenkívül nyereg alatt, vagy kocsiban (minősítésük szerint) lépésben sétáltatva, hogy a későbbiek folyamán a nyergelés és befogás külön nehézségekbe ne ütközzön. Nevezzük ezt a csoportot I. pótlóosztálynak. Egy hónap letelte után a szervezet már eléggé átállott az új takarmányozásra és a ló leromlott állapotából bizonyos erőállapotjavulást mutat. Ezután kezdődik a szabályzat szerint lerögzített szabályszerű 6 hónapos pótlókiképzés, minden sürítés vagy elsietés nélkül.

A legutóbb beérkezett lovak közül a leggyengébbeket áttesszük a következő csoportba (II. pótlóosztály) és ezek, mint feljavulásra szorulóak, bevárják a következő hónapban beérkező lovakat.

Az előbb említett I. pótlóosztály kiképzési ideje az előkészítő 1 hónapos idővel együtt tehát 7 hónap, ezután adhatók ki a lovak a csapatnak. Mivel így havonta alakulna egy-egy új osztály, ami az állományt nagyon elaprózná, az I. pótlóosztály a 3. „kiképzési” hónapban összevonandó lenne a később bevonult II. pótlóosztállyal és a továbbiakban mint egy osztály végezné tovább a pótlókiképzést. Ezzel a kiképzési rendszerrel a két hónap alatt bevonult lovak összesen 7 hónap alatt válnának csapat-szolgálatra alkalmassá.

A vhm. és thm. lovak kiképzési idejét viszont le lehet csökkenteni 4 hónapra, melyből 1 hónap az előkészítés és három hónap a tervszerű hajtó kiképzés. A bevonuló lovak a gazdánál ugyanis mind be voltak már fogva, de hiányzik nekik az újszerű takarmány értékesítő képességük és a tervszerű állandó munka.

A gyakorlatban a kh. lovak 3 „kiképzési” hónapja a következőképpen nézne ki (ide sorolom a thm. lovakat is):

Az I. pótlóosztály élvezett 1 hónap feljavítási időszakot és átesett 2 hónap izomerősítő és hordozáshoz szoktató kiképzésen.

A II. pótlóosztály 1 hónap feljavítási időt és 1 hónap kiképzést kapott. E két osztályt most már egyesítve nevezzük „haladó” pótlóosztálynak. Ugyanekkor a III. csoportnak bevonult lovak az 1 hónapi feljavítási idő után kezdik az 1 hónapi kiképzést.

A IV. csoportba most bevonuló lovak a feljavítási időszakban vannak. A csapatellátást illetően a kiképzés végén az egye-

sített I. és II. csoport, valamint az időközben szintén egyesített III. és IV. csoport átvétele között 1 hónap várakozási időre lesz szükség.

A kiképzésnek ilyen módon való végrehajtásához szükség lenne egy központi, kiadott kiképzési tervezetre, mely nem naptári napokra, hanem kizárólag időszaki beosztásban lenne összeállítva és ezt a kiképzési tervezetet minden bevonuló csoport időbeli beosztásban pontosan hajtaná végre.

3. Betegségekre való érzékenység az első időszakban.

A bevonuló lovaknak bizonyos betegségekre, valamint betegségekké határos rossz szokásoknak a felvételére való hajlamát figyeltem meg. Ezek között első helyen áll a „járványos orrfolyás” és „mirigykór”. Ezek a betegségek a bevonulás után 2—3 héttel szoktak jelentkezni, minden bevonuló csoportnál, úgyszólván kivétel nélkül. Eleinte arra gondoltam, hogy a laktanyák, telepek istállói bizonyos fertőzőtséggel bírnak, de bizonyos jelenségek ezt megdönteni látszóttak. Ugyanis azt tapasztaltam, hogy jó erőállapotban lévő és főleg olyan lovak, amelyek már hosszabb ideje állanak honvédségi takarmányozás alatt, nem olyan érzékenyek erre a betegségekre és csak közvetlen fertőzéssel kapják meg. Magyarzátért ismét állatorvos bajtársakhoz fordultam és azt a felvilágosítást kaptam, hogy a mirigykór baktérium egészséges ló szervezetében is jelen van, de ahhoz, hogy a betegség kifejlődjön, a szervezetnek bizonyosfokú legyengültségre van szüksége.

Mivel ezek a betegségek mindig az első hónapban szoktak jelentkezni, alátámasztottnak látom ezzel is eddigi előadásomat. E betegségek jelentkezése természetesen nagyban hátráltatják a kiképzést és a lovaknak a kívánt erőállapotba való hozását. Az általam javasolt takarmányozással remélhető e betegségek csökkentése, de ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy e betegségek fellépésénél mi legyen az eljárás? Az eddigi gyakorlat szerint az orrfolyásos vagy mirigyduzzanatos lovat azonnal elkülönítjük és igyekszünk a járvány kifejlődésének megakadályozására. Ez természetesen csak csekély mértékben sikerül és a lóállomány lassanként, hosszú idő alatt 50—60% -ban átesik a betegségeken. Meggondolandó, nem lenne-e célszerűbb ilyenkor az egy-egy istállóban lévő állomány fertőzési lehetőségét elősegíteni, ezáltal egy-egy csoportnál a megbetegedések időszaka jelentősen lerövidülne. A tapasztalat szerint a betegség lefolyása a járvány kezdetén sokszor gyengébb, mint esetleg később.

A takarmánymérgezésre való hajlam sem lebecsülendő, mely az első időszakban sokkal érzékenyebben jelentkezik, mint

esetleg a későbbiek folyamán. E téren sajnos elég sok tapasztalatot volt lehetőségem szerezni, amikor 1949 ősszel megromlott széna etetése miatt 3 nap leforgása alatt az állomány 60%-ánál súlyos takarmánymérgezési tünetek jelentkeztek, amely az egész testre kiható kiütésekben, 40—41 fokos lázban, bélgyulladásban és a végbélnyílásoknál gennyes váladékok jelentkezésében nyilvánult meg, amihez később súlyos mirigykór társult. Itt is megfigyelhettem, hogy az újonnan bevonult lovakon sokkal súlyosabb tünetek mutatkoztak és a néhány keretlő majdnem tünetmentes maradt. Ez is bizonyítja, hogy a vásárolt pótlólovak a takarmány „minőségével” szemben mennyire igényesek és mily nagy súlyt kell erre fordítani.

Izombénulás és merevedések. Egy véletlen folytán tapasztaltam, hogy figyelmetlenség folytán egy lovat bevonulása után néhány nappal fogtak be és szalmahordásna kiküldtek. Délután jelentést kaptam, hogy egy ló megbénult. Mint laikus tetanuszra gyanakodtam, de a behívott állatorvos megállapította, hogy a munkához nem szokott ló hirtelen nagy munkára lett használva, az izommerevedés bekövetkezett, mert a tüdő a széndioxidot nem tudta feldolgozni, ez a vérsejtekbe kerülve általános mérgezést, izomgörcsöt és mint az állatorvos szaknyelven mondta, bénulásos haemoglobinaemiát kapott. A tervszerű kiképző edzés szükségeségéhez ez nagyon megszívlelendő tanulság volt.

A lovaknak az első időszakban az inhüvelygyulladásokra és rándulásokra való hajlamára már kitértem.

Megfigyeltem a lovaknál, bevonulásuk után nem annyira betegségekre, mint inkább betegségeket elősegítő rossz szokásokra való hajlamokat. Mivel szolgálati időm egy részét ménésnél volt alkalmam eltölteni, ott megtanultam, hogy az esti zabolás után, az istállóban állva, a lovakat megfigyelni és csendben közöttük tartózkodni nagyon tanulságos. Ekkor ugyanis legkevésbé vonják el a lovak figyelmét külső körülmények és életműködésük is a legtermészetesebb. Egy ilyen megfigyelésem alkalmával észrevettem, hogy az egyik ló a karórágás-levegőnyelésnek nevezett szokást kezdi szórványosan, majd hamarosan mind gyakrabban folytatni. Utánajártam, hogy a ló mikor lett vásárolva és a szavatossági idő lejártáig még egy nap idő állt rendelkezésre. Táviratilag értesítettem a Honvédelmi Minisztériumot és a ló az eladó gazdának vissza lett adva. A gazda váltig bizonygatta, hogy nála a ló soha nem volt karórágó, amit természetesen nem tudtam elhinni. Ettől kezdve gyakrabban figyeltem a lovakat és egy idő múlva egyszerre 4 kezdődő karórágót és 2 szitaló lovat találtam. Utánanézve a vásárlás időpontjának, már 3 hónapja bevonult

lovak voltak. Sem az istállóparancsnokok, sem a legénység észlelésemig nem tapasztalt semmit. Következő este megkísértem ezeknek a lovaknak egy-egy öl szénát bedobni, az almot ugyanis maguk alól felették és rossz szokásaik gyakorlása közben időnként egy harapás trágyás szalmát vettek fel. Ezalatt a rossz szokások szüneteltek. A széna feledése után a rossz szokásokat nem folytatták, hanem nyugodtan szálaztak. Az istállóügyeleteket egész éjjeli megfigyelésre utasítottam, minek eredménye, hogy a 6 ló közül kettő egész éjjel nyugodtan viselkedett. Levontam a tanulságot: kevés a gyomorkitöltő ballasztanyag, gyomoridegesség keletkezik és a lovak una!mukban hajlamosak e szokások felvételére. A pótlólovakkal való tervszerű foglalkozásnak tehát ebből a szempontból is nagy jelentősége van, mert a munkané!küliség, az una!om azoknál is sok rossz szokás szülőanyja.

*A béke harcos védelme üzemeinkben többtermelést,
hadsergünkben jobb kiképzést követel meg!*